

ตำนานพระประโทณ :

ตำนานแบบพุทธศาสนาในสุวรรณภูมิ

ศาสตราจารย์สุกัญญา สุจนายา

ในปี พ.ศ. ๒๔๓๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสไทรโยคทางชลมารค ระหว่างอยู่ในเรือเข้าคลองเจดีย์บูชาเพื่อเสด็จไปยังที่ประทับที่นครปฐม ได้ทอดพระเนตรเห็นพระปรางค์องค์ใหญ่ไม่แพ้พระปฐมเจดีย์อยู่ในหุบไม้ ได้ทรงเล้าตำนานสถานที่แห่งนี้ไว้เป็นกลอนสั้นๆ ว่า

“...แลข้ามคลองมองเม็ดตามหุบไม้
เห็นปรางค์ใหญ่สืบสร้างแต่ปางก่อน
คือพระประโทณที่เขาเล่าขานชจร
ว่าพราหมณ์หนึ่งทีนครกุสินาราย
ห้ามทั้งเจ็ดกษัตริย์มาแย่ง
เข้ารับแบ่งพระธาตุดวงถวาย
แต่พราหมณ์นั้นนุ่งห่มแกกบาย
คิดยกย้ายเอาพระทันตธาตุไว้
หาที่เก็บเหน็บซ่อมแซมเกศา
องค์อินทราทราบเหตุหาหนึ่งไม่

มาทรงโมยจากมวยดาพราหมณ์ไป
บรรจุในองค์พระจุฬามณี
พราหมณ์แจกหมดคล้ายไม่พบพระเขี้ยวแก้ว
เสียทีแล้วจะอิงไปก็ใช้ที่
เหลือโตนทองที่ดวงได้ทวงที่
จึงทูลขอนานนี้ไปมัสการ
สร้างพระปรางค์สูงใหญ่ใกล้นิवास
ทนทานมาศบรรจุไว้ในสถาน
จึงเรียกว่าพระประโทณเป็นนิทาน
เรื่องโบราณช่างเกะอะอย่าถือเลย”

(ตามเสด็จไทรโยค)^๑

เรื่องโบราณที่ว่านี้มีบันทึกอยู่ในเหตุการณ์พุทธประวัติ ตอนพระพุทธเจ้าเสด็จเข้าสู่ปรินิพพาน มีความว่า เหตุผลหนึ่งที่พระพุทธเจ้าทรงเลือกจะปรินิพพานที่เมืองกุสินารายณ์นั้น เพราะโตนพราหมณ์อาจารย์ของเหล่า

กษัตริย์อาศัยอยู่ที่นี่ พระองค์ทรงเกรงว่าจะมีการทะเลาะแย่งชิงพระสรีรธาตุเมื่อเสด็จปรินิพพานไปแล้ว จึงทรงหวังว่าโตนพราหมณ์จะสามารถห้ามปรามการทะเลาะวิวาทและเป็นผู้แจกพระสรีรธาตุได้อย่างยุติธรรม (ใน คัมภีร์มหาภารตะ ครูของเหล่ากษัตริย์ก็ชื่อโตนะพราหมณ์ จะเป็นคนเดียวกันหรือเป็นตระกูลพราหมณ์ผู้ทำหน้าที่ด้านการยุติธรรม เพราะ “โตนะ” แปลว่าเครื่องตวง ทำนองเดียวกับตราชูของศาลที่เป็นสัญลักษณ์ของความเที่ยงตรง-ผู้เขียน) ซึ่งก็เป็นจริงดังที่ทรงคาดไว้ เมื่อเหล่ากษัตริย์ได้ข่าวว่าพระพุทธเจ้าปรินิพพาน พระเจ้าชาตคัตตุ กษัตริย์ลิจฉวีแห่งเวสาลี กษัตริย์คากยราชแห่งกรุงกบิลพัสดุ์ กษัตริย์อุลยราชแห่งเมืองอลกะปปะ กษัตริย์

^๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, กลอนไดอารี่ชิมทราบ ตามเสด็จไทรโยค โคลงนิราศท้าวสุภักดีการภักดี และกลอนนารัมย์, จัดพิมพ์ขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์พระราชทานเพลิงศพ หม่อมเจ้าอมรสมานลักษณ์ กิติยากร, หน้า ๔๓.

โกเลียราชแห่งรามนคร มหาพราหมณ์ ผู้ครองเมืองเวฏฐที่ปกนคร และกษัตริย์ มลราชเมืองปาวาย ได้ยกทัพจะมาชิง พระบรมสารีริกธาตุ โทณพราหมณ์ ต้องออกมาห้ามทัพและแบ่งพระบรม สารีริกธาตุออกเป็น ๘ ส่วน ในระหว่าง ที่เหล่ากษัตริย์กำลังคร่ำครวญกันอยู่นั้น โทณพราหมณ์ก็ได้แอบเอาพระทักษิณ ทาฐธาตุ (เขียนบนด้านขวา) ซ่อนไว้ในผ้าโพกศีรษะของตน จากนั้นได้ใช้ ทะนานทองตวงพระบรมสารีริกธาตุแบ่ง ให้เหล่ากษัตริย์องค์ละ ๒ ทะนานเท่าๆ กัน แต่โชคร้ายที่พฤติกรรมของโทณ- พราหมณ์หาได้รอดพ้นจากสายตาของ พระอินทร์ ทรงเห็นว่าการกระทำนี้ไม่ สมควร จึงฉกเอาพระทักษิณทาฐธาตุ นั้นไปประดิษฐานไว้ที่เจดีย์จุฬามณีบน สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ โทณพราหมณ์ไม่ กล้าไว้วางใจว่ามีผู้มาลักพระธาตุที่ตน ซ่อนไว้ จึงจำต้องขอทะนานทองที่ตวง พระธาตุไปบูชา โดยอ้างว่าจะนำไปบรรจุ ไว้ในพระสถูปที่จะก่อสร้าง

พระทันตธาตุนี้ใน คัมภีร์มหา วงศ์ ซึ่งแต่งในลังกาประมาณ พ.ศ. ๔๐๐-๕๐๐ กล่าวว่า พระมหินทเถระ ได้ให้สามเณรสมุนไปที่ปุณณบุรีเพื่อไป ขอพระธาตุจากพระอัยกา ใน คัมภีร์ สังคัตติยวงศ์ แต่งโดยสมเด็จพระพนรัตน์ วัดพระเชตุพนฯ เพื่อเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก มหาราชเมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๒ เขียนว่า ใน สมัยพระอภัยราชได้สร้างเมืองโสมนคร และใคร่จะสร้างวิหารบริเวณป่าสาละ ซึ่งมีพระมหินทเถระในวงศ์พระมหา อริฏฐเถระอาศัยอยู่อยู่กับพระภิกษุ ๖๐ รูป พระมหินทเถระได้ถวายพระทักษิณ ทาฐธาตุของพระพุทธเจ้าที่ตนนำมา แด่พระอภัยราช ซึ่งก็ได้นำมาบรรจุไว้ในพระธาตุรูปทรงเปรียบเหมือนยอด เขาไกรลาสที่โสมนคร ในคัมภีร์เล่ม เดียวกันยังมีความสรุปพระทาฐธาตุของ

ศาลายาหอมที่วัดพระประโทนเจดีย์ มีผู้นำตุ๊กตาเปิดมาไหว้เป็นจำนวนมาก เพราะในตำนานกล่าวว่ายายหอมเป็นคนเลี้ยงเป็ด

พระพุทธเจ้าว่าประดิษฐานอยู่ที่ใดบ้าง **พระทาฐธาตุเบื้องขวาบนประดิษฐาน อยู่ที่ดาวดึงส์** พระทาฐธาตุเบื้องขวาล่าง อยู่ที่สิงหลทวีป พระทาฐธาตุเบื้องซ้าย บนอยู่ในเมืองคันธารราช และพระทาฐ ธาตุเบื้องซ้ายล่างอยู่ที่นาคพิภพ

ส่วนพระนลาฏธาตุที่เสด็จมา ลังกาเป็นอีกเรื่องหนึ่ง แต่ใน สังคัตติยวงศ์ ว่าเกี่ยวข้องกับพระราชที่ชื่อ **กากวรรณ ดิสราช** โดยเล่าว่าพระราชองค์นี้เป็น มหาราชผู้สร้างพระมหาสถูปบรรจุพระ นลาฏธาตุไว้ที่กระหม่อมเขาโสณดิยะ ณ ระหว่างแม่น้ำเสฏกับแม่น้ำวระใน ทิศใต้ของมหาวาลुकงคา

เหตุการณ์ตอนนี้เป็นตอนที่ สำคัญสำหรับคนไทย ดังพบว่าในเพลง ไทยก็มีทำนองตวงพระธาตุ และมีการนำ ไปทำเป็นยันต์และ**ตะกรุดโทณพราหมณ์ ห้ามทัพ** เชื่อว่ามีอิทธิคุณในการกลับร้าย กลายดี เป็นเมตตามหานิยม สามารถ ใช้จิตจงใจให้คล้อยตาม นอกจากนั้น ยังมีความเชื่อว่าที่โทณพราหมณ์แบ่ง พระธาตุสำเร็จ เพราะมีวิชา “โทณครรชิต” เป็นวิชาควบคุมคนด้วยเสียง

เรื่องในคัมภีร์พุทธศาสนามีมา

เพียงเท่านั้น แต่เรื่องเล่าที่เป็นตำนาน อันเกี่ยวข้องกับโบราณสถานโยงเข้า มาถึงดินแดนในสุวรรณภูมิที่พระพุทธ ศาสนาเผยแผ่มาถึง บางเรื่องอยู่ใน พงศาวดารเหนือ ที่บันทึกไว้ตั้งแต่สมัย กรุงศรีอยุธยา พระบาทสมเด็จพระพุทธ- เลิศหล้านภาลัยเมื่อครั้งดำรงพระยศ เป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคล โปรดให้พระวิเชียรปรีชา (น้อย) เจ้ากรม ราชบัณฑิตเป็นผู้เรียบเรียงขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๐ จากต้นฉบับหลายฉบับที่มีความ ไม่ปะติดปะต่อกัน เช่น เรื่องพญากง- พญาพานที่ได้มาจากจดหมายเหตุ ของตาปะขาว (รอด) ชาวบ้านแถบ พระปฐมเจดีย์ ผู้เกิดในสมัยรัชกาลที่ ๑ ในปี พ.ศ. ๒๔๐๔ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค) ได้รวบรวมตำนานและ จดหมายเหตุพิมพ์เป็นเล่ม เรียกว่า **เรื่องพระปฐมเจดีย์** ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๐๔ ขณะที่กรมศิลปากรกำลังขุด แต่งโบราณสถานคูบัว จังหวัดราชบุรี นายอ่อง ไวกาลัง ได้นำต้นฉบับสมุดไทย ชาวเส้นหมึกชื่อ **ตำนานพระประโทน เจดีย์** มาให้ ซึ่งพบว่าตัวอักษรวิบัติเป็น ส่วนใหญ่

ตำนานพระปฐมเจดีย์หรือรู้จักในนาม **ตำนานพญากง-พญาพาน** มีที่มาจากเรื่องใน *คัมภีร์ปุราณะ* ของศาสนาฮินดู ชื่อ **กังสวาระ** ส่วนตำนานพระประโทณมาจากเรื่องในพุทธประวัติเนื่องจากตำนานเรื่องหลังไม่สู้แพร่หลายเท่ากับเรื่องพญากง-พญาพาน จึงได้นำมาขยายความดังนี้

เรื่องย้อนเล่าไปในสุวรรณภูมิยุคโบราณก่อนที่จะเกิดเมืองนครชัยศรีว่า เดิมชายทะเลบริเวณนี้เป็นที่อยู่ของหมู่บ้านพราหมณ์ เรียกกันว่า **บ้านโทณะพราหมณ์** เหตุที่ได้ชื่อดังนี้เพราะโทณะพราหมณ์ได้นำทะนาคที่ดวงพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้ามาบรรจุไว้ในเรือนหิน

ตำนานเรื่องที่ ๑ ฉบับพระยามหาอรรคณิก (เหม็น) เล่าว่า ในปี พ.ศ. ๑๑๓๓ มีพระยาองค์หนึ่งชื่อ **ท้าวศรีสิทธิชัยพรหมเทพ** มาจากเมืองมโนทัศน์ต่อแดนเมืองยศโสธร ได้มาสร้างเมืองนครไชยศรีขึ้น วันหนึ่งเจ้าเมืองลังกาอยากได้ทะนาคที่ดวงพระธาตุกลับมาไว้ในลังกาทวีปตามเดิม จึงขอให้ **พระยาภักยาดิศเรเจ้า** ไปขอคืนมาจากเจ้าเมืองนครไชยศรี

รุ่งเช้าพระยาภักยาดิศเรเจ้าเข้าไปบิณฑบาตในเมืองนครไชยศรี จึงได้แจ้งความให้ท้าวศรีสิทธิชัยฯ ท้าวศรีสิทธิชัยฯ ต่อร้องขอให้พระบรมสารีริกธาตุมาแลกสัก ๑ ทะนาค จึงจะมอบทะนาคดวงหรือโทณะให้พระยาภักยาดิศฯ จึงกลับไปเมืองลังกาแล้วนำพระบรมสารีริกธาตุมาให้ตามที่ตกลงไว้ ท้าวศรีสิทธิชัยฯ จึงจำต้องไปขอจากหมู่บ้านพราหมณ์แห่งบ้านโทณะพราหมณ์ แต่พราหมณ์ทั้งหลายปฏิเสธที่จะให้โดยบอกว่าปู่ย่าตายายสั่งห้ามไว้

ท้าวศรีสิทธิชัยฯ สดับดังนั้นก็โกรธเป็นอันมาก จึงยกบิรารออกไปสร้างเมืองใหม่ชื่อ เมืองปาวัน พร้อม

กับสร้างพระพุทธรูปไสยาสน์ขนาดใหญ่ แล้วนำพระบรมสารีริกธาตุที่ได้มาจากลังกานั้นบรรจุไว้ จากนั้นเสด็จไปชิงเอาทะนาคจากหมู่บ้านพราหมณ์มอบให้พระยาภักยาดิศเรเจ้านำไปบรรจุไว้ในสุวรรณเจดีย์ที่ลังกา

ตำนานเรื่องที่ ๒ ฉบับนายทองว่า ในปี พ.ศ. ๑๑๙๙ กษัตริย์เมืองละโว้ชื่อ **กนกวรรณดิศราช** ได้ก่อพระเจดีย์ล้อมเรือนศิลาที่บรรจุทะนาคทอง (โทณะ) ที่ใช้ดวงพระบรมสารีริกธาตุ แล้วให้ชื่อว่า **พระประโทณเจดีย์**

มีกษัตริย์อีกองค์หนึ่งชื่อ **ภาสีธราช** หรือพาสีธราช เป็นเชื้อวงศ์ของพญาอินทราไทธิราชแห่งเมืองสุโขทัย ได้ยกพลมายึดเมืองนครไชยศรี แล้วอภิเษกโอรสชื่อ **พญาภาสีบดีใจ** (พญาพาสีบดีชัย-ผู้เขียน) ไปครองเมืองนครหลวงต่อแดนเมืองยศโสธร อีกองค์หนึ่งชื่อ **ไสทองสม** ไปครองเมืองนครไชยศรี บ้างก็ว่าเมืองราชบุรี ต่อมาเมื่อให้สองพี่น้องฆ่าพ่อ ความจริงนี้ในตำนานเขียนกำกวมว่า “แล้วแปลกพระมารดาของตัวไปกระทำความไม่ดีกับมารดา พระยาทั้งสองจึงสังเวชพระทัยนัก” (จะแปลว่า พ่อ คือ พญาภาสีฯ ทำไม่ดีต่อแม่หรือตัวทำไม่ดีกับแม่ตัวเองก็ไม่เข้าใจ-ผู้เขียน) พญาภาสีบดีใจได้ปฏิสังขรณ์**วัดพระสังฆรัตนธาตุ**ที่บ้านธรรมศาลา ซึ่งพญาสิทธิชัยเคยสร้างไว้แล้วส่งคนไปรับพระบรมสารีริกธาตุ ๑๐๐ องค์มาบรรจุไว้ในพระเจดีย์ใหญ่หล่อด้วยเบญจโลหะ สูงวา พร้อมบรรจุแก้วมณีไว้กับพระบรมสารีริกธาตุ ณ กลางพระเจดีย์ที่ตั้งอยู่เบื้องหลังพระปฐมเจดีย์

พี่น้องทั้งสองยังได้สร้างพระจกกรมองค์หนึ่ง (พระพุทธรูปปางลีลา-ผู้เขียน) และปางสมาธิ ๔ องค์ไว้ ๔ ทิศ และระหว่างประตูทั้งสี่ด้านได้ตั้งฆ้องใหญ่ หลังจากฉลองพระบรมธาตุในปี พ.ศ.

๑๒๓๔ สองพี่น้องได้ยกทัพขึ้นไปนมัสการพระบรมธาตุที่ลำพูน ๓ ปี หลังจากนั้นได้ยกทัพกลับลงมาทางเมืองเดิมบางนางบวช อีก ๙ ปีกว่าจะถึงเมืองนครไชยศรี (ใน *พงศาวดารเหนือ* ว่า กษัตริย์ที่ยกทัพขึ้นไปนมัสการพระบรมธาตุที่ลำพูน คือ **พญาพาน** คนที่สร้างพระปฐมเจดีย์)

ตำนานเรื่องที่ ๓ ฉบับนายอ่อง ไวกาลัง ว่า อยู่ใน *ตำนานทานพระอรหันต์* มีความเรื่องพระประโทณเจดีย์เหมือนในเรื่องที่ ๑ ที่ว่าท้าวศรีสิทธิชัยพรหมเทพเป็นผู้สร้างเมืองพระนครไชยศรี ต่อมาได้ชิงทะนาคให้พระยาภักยาดิศเรไปให้กษัตริย์ลังกา แต่มีข้อความต่อมอลายคลึงกับเรื่องใน *พงศาวดารเหนือ* ว่า

พ.ศ. ๓๐๖ **พญาสกตามหาราช** เจ้าเมืองดักศิลามหานครเป็นผู้ตั้งจุลศักราชขึ้น (*พงศาวดารเหนือ* เรียกพญาสิกรดา)

พ.ศ. ๑๑๙๒ **พญาภาวันดิศ-ราช** ได้สังฆกับกลุ่มพราหมณ์ไปอยู่เมืองละโว้ แล้วได้ก่อเจดีย์รอบโทณะที่ดวงพระธาตุนั้น เมื่อ พ.ศ. ๑๑๙๙ พระองค์ได้แต่งตั้งบุคคลต่างๆ ไปครองเมือง (*พงศาวดารเหนือ* ว่า พ.ศ. ๑๐๐๒ จ.ศ. ๑๐ ปีระกา **พระยาภาววรรณดิศราช** บุตรพระยาภากะพัตรได้ครองเมืองดักศิลามหานครแล้ว ได้ให้พราหมณ์ไปสร้างเมืองละโว้ พร้อมแต่งตั้งขุนนางไปตั้งเมืองต่างๆ ทั้งยังเป็นผู้นำพระรากขวัญ (กระดูกไหปลาร้า) จากเมืองสว่างบุรีกับพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าไปที่เมืองละโว้)

พ.ศ. ๑๒๒๒ จ.ศ. ๒๐ พญาอินทราไชยธราชเป็นเชื้อวงศ์กษัตริย์สีเสมา มาจากเมืองนครหลวงต่อแดนเมืองยศโสธรทางทิศบูรพามาสร้างเมืองโสกะโท (สุโขทัย)

ต่อมาจนถึง พ.ศ. ๑๒๓๐ **พญา**

ภาพพระสงฆ์ที่มาเข้าเฝ้า
เพื่อสดับธรรมจากพระพุทธเจ้า
ซึ่งน่าจะเป็นบรรดาพวกพราหมณ์ในสมัยนั้น
ไท่พราหมณ์ก็จะมีรูปลักษณะการแต่งกายเช่นนี้
ภาพนี้ขยายจากฐานศิลาจำหลัก
ตอนพระพุทธเจ้าแสดงธรรม
ซึ่งพบที่วัดไทร อ. นครชัยศรี

นี่เป็นผู้ซึ่งทนทานที่ดวงพระธาตุไปให้
กษัตริย์ลังกา

อาจารย์มานิต วัลลิโกดม ได้
เฉลยคำตอบไว้ โดยอ้างถึง **ตำนานพระ
พุทธสิขี** ใน **ชินกาลมาลีปกรณ์** ที่ว่าถึง
พระยามโนหารแห่งนครโยธาไม่ยอมให้
พุทธสิขีแก่พระยานุรุทธแห่งอัมรินทร์บุรี
พระยานุรุทธจึงยกกองทัพมาโจมตี
เมืองโยธา จับตัวพระยามโนหารกลับไป
ไปพร้อมกับพระพุทธรูป ๒ องค์ อริ-
มรินทร์บุรีหมายถึงนครไชยศรี และอนุรุทธ
เป็นพระนามอิสริยยศของพระยาแก้ว-
ดิศราช^๒ ไอรสของพระยาตากะพัตร
ผู้เป็นไอรสของพระยาสิกรคำหรือสกต-
มหาราช หรือพระยาศรีสิทธิชัยพรหมเทพ
ผู้มาสร้างเมืองนครไชยศรี

๒. **พญาแก้วดิศเถรเจ้า/
ตากะวรรณดิศราช/ พญาแก้วดิศราช/
พระยาตากะวรรณดิศราช** ทั้งหมดเป็น
คนเดียวกัน ในตำนานแรกว่าเป็นนักบวช
ที่มีความสัมพันธ์ที่ดีกับกษัตริย์เมื่อ
ลังกาและกลุ่มไท่พราหมณ์ จึงสามารถ
ไปนำพระธาตุจากลังกามาแลกและนำ
ไท่ณะไปถวายกษัตริย์ลังกา ในตำนาน
ที่ ๒ ว่าเป็นกษัตริย์ละโว้ผู้สร้างพร-
ปะโทม บ้างว่าเป็นกษัตริย์แห่งนคร
ไชยศรีผู้ส่งพราหมณ์ไปสร้างเมืองละโว้
และแต่งตั้งขุนนางไปสร้างเมืองต่างๆ

ชื่อ **พญาตากะวรรณดิศราช**
ไม่มีชื่อในทำเนียบกษัตริย์ลังกา
คัมภีร์มหาวงศ์ แต่ปรากฏอยู่ในหนังสือ
สังคีตยวงศ์ ที่สมเด็จพระพนรัตน์ สม-
วัธราชที่ ๑ แต่งไว้ในตอนแจกพระธา-

กาลิสิราช ได้เมืองโสกะไท่ แล้วยกมา
ตีนครไชยศรี ได้อภิเษกลูกชายสองคน
คนหนึ่งชื่อ **พญาภาลิบดีใจ** ให้ครอง
เมืองนครหลวงต่อแดนยศโสธร อีกคน
ชื่อ **โสทองสม** ให้ไปครองเมืองเทพบุรี
คือ เมืองราชคฤห์ พี่น้องทั้งสองเป็น
ผู้มีทรัพย์มากและเป็นเชื้อสายของ
พญาแก้วดิศราช ซึ่งสืบมาจากไท่-
พราหมณ์ พญาภาลิข เป็นผู้มีคำครหา
ว่าได้ฆ่าพญาตากะวรรณดิศผู้เป็นพ่อ
ต่อมาทั้งสองได้มาปฏิสังขรณ์พระประโทน
เจดีย์ที่พญาศรีสิทธิชัย เคยสร้างไว้ (ใน
พงศาวดารเหนือ ว่า พ.ศ. ๑๐๔๓ พระยา
พาสีราชครองสุโขทัย)

ติดตามตำนาน

ตำนานพระปฐม-พระประโทน
เป็นเรื่องราวในยุคโบราณ ครั้งพราหมณ์
อินเดียออกมาตั้งอาณานิคมในสุวรรณภูมิ
ทวีป แม้เรื่องในตำนานจะเกี่ยวพันกับ
การเผยแผ่พระพุทธศาสนากับลังกาใน
ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๒ แต่ได้สะท้อน
ให้เห็นว่าริมชายฝั่งทะเลภาคกลางมี
ผู้คนอยู่อาศัยมาต่อเนื่องก่อนหน้านี้

แล้ว เมืองหรือนครรัฐต่างๆ ที่เพิ่งตั้งขึ้น
พร้อมกับการสร้างพระมหาธาตุหรือ
สถูปในพุทธศาสนาศิลปะทวารวดี ไม่ว่า
จะเป็นเมืองนครไชยศรี เมืองละโว้ เมือง
หริภุญไชย (ลำพูน) เมืองเดิมบางนาง
บวช (สุพรรณบุรี) ล้วนเป็นเมืองที่มี
ผู้ครองเมืองเป็นคนท้องถิ่นที่มีความ
สัมพันธ์ต่อกัน บางเมืองอาจเป็นทายาท
ของกลุ่มพราหมณ์ที่เข้ามาปกครองใน
ระยะต้น พงศาวดารเหนือ และ **ตำนาน
พระปฐม-พระประโทน** จึงเป็นร่องรอยของ
บันทึกประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของภาคกลาง
ก่อนกำเนิดกรุงศรีอยุธยา หรือกล่าว
ได้ว่าเป็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของรัฐ
นครไชยศรีระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๒-
๑๕ ตำนานได้กล่าวถึงบุคคลต่างๆ ดังนี้

๑. ท้าวศรีสิทธิชัยพรหมเทพ

ผู้มาสร้างเมืองนครไชยศรีว่ามาจากเมือง
มโนหันตอแดนเมืองยศโสธร เมือง
ยศโสธรจะเป็นเมืองอะไร? ไช้กรุงยศโสธร
ประหรือไม่ว่าง? เมืองที่ต่อแดนเมืองนี้มีทั้ง
ชื่อว่า มโนหันตกับนครหลวง (ตำนาน
เรื่องที่ ๒ และเรื่องที่ ๓) ตั้งอยู่ทางทิศ
ตะวันออกของเมืองสุโขทัย กษัตริย์องค์

^๒มานิต วัลลิโกดม, **สุวรรณภูมิอยู่ที่ไหน**, (กรุงเทพฯ : การเวก, ๒๕๒๑), หน้า ๑๘๖.

พระมหากัสสปะได้ขอพระนลาฏธาตุจากมัลลกะศรัย แล้วบอกไว้ว่าพระราชชาติชื่อ **กัการณดิส** จะประดิษฐานพระนลาฏธาตุไว้ที่ยอดเขาโสณทีย ณ แม่น้ำเสรุและแม่น้ำวระทางฝั่งขวาของแม่น้ำคงคา กาลล่วงต่อมาถึงชั้นที่ ๕ คือสมัย **พญากัการณดิสราช** พระบิดาของพญาคามเนอภัยและพระดิศ ส่วนน้องสาวของพระองค์ชื่อโสมเทวีได้เป็นอัครมเหสีของพระอภัยราช ภายหลังทั้งสองพระองค์ได้เสด็จไปอยู่ที่เสรุนคร ซึ่งต่อมาให้ชื่อว่า “โสมนคร” ได้สร้างพระเจดีย์บรรจุพระธาตุกับสังฆารามที่นั่น ซึ่งพระมหินทเถระได้ถวายพระทักษิณาทาลธาตุให้บรรจุไว้ที่นั่น ส่วนพระรากขวัญเบื้องขวานั้นใน *สังคีตยวงศ์* อ้างถึง *ชินกาลมาลินีปกรณ์* เช่นกันว่า พระมหินทเถระได้ให้สามเณรสมณไปเชิญมาจากดาวดึงส์ ประดิษฐานไว้ที่อุปัธยารามของพระราชาทวานัมปิยติศ

ใน *พงศาวดารเหนือ* บันทึกว่า พ.ศ. ๑๐๐๒ (จ.ศ. ๑๐ ปีระกา) พระยา กัการณดิสราช บุตรของพระยา กัการณดิสราช พัดรเสวยราชสมบัติในเมืองดักคิลามหานคร ได้ให้พรหมณ์ไปสร้างเมืองละโว้ ต่อมาได้นำพระรากขวัญของพระพุทธรูปที่เคยไว้ที่เมืองสวางคบุรีว่าจะไปบรรจุที่ละโว้ แต่พระรากขวัญก็ลอยกลับเมืองสวางคบุรีถึง ๗ ครั้ง ต้องใช้เวลาอีก ๓ ปีหลังจากเสด็จกลับจากเมืองนาเคนทร (โยนกนาคนันทบุรีหรือเมืองยวนเชียงแสน) จึงสามารถเชิญพระรากขวัญจากเมืองสวางคบุรีมาไว้ที่เมืองละโว้ได้ ตีความได้ว่าชาวสวางคบุรีคงไม่ยอมรับอำนาจพระยา กัการณดิสราชง่าย ๆ กว่าที่ปราบสำเร็จต้องหลังจากที่ปราบเมืองโยนกนาคนันทบุรีแล้ว ในปี จ.ศ. ๑๐๑๕ จะเห็นได้ว่ามีเรื่องธาตุพระรากขวัญเช่นเดียวกัน ซึ่งเป็นเรื่องในตำนานทางเหนือที่แพร่หลายกันมาก่อนกรุงรัตนโกสินทร์

พระยา กัการณดิสราชจึงเป็นกษัตริย์พื้นเมืองที่มีพระราชอำนาจมาก อาจารย์มานิตสันนิษฐานว่าเป็นกษัตริย์แห่งนครไชยศรีในช่วง พ.ศ. ๑๑๙๒-๑๒๒๒ เป็นผู้ตั้งจุลศักราชและเป็นคนเดียวกับพระยาอนุรุธ ผู้อัญเชิญพระไตรปิฎกและพระแก้วมรกตมาจากชมพูทวีป

๓. **พญาพาลีธราช** (พาลราช) มาจากเมืองโสกะโท (สุโขทัย) เป็นเชื้อวงศ์พระยาอินทราไชยธราช ซึ่งมีเมืองเดิมอยู่ที่นครหลวงต่อแดนเมืองยศโสทรทางทิศบูรพา และเป็นผู้สร้างสุโขทัย อาจารย์มานิตสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นองค์เดียวกับพญาพาน ผู้สร้างพระปฐมเจดีย์

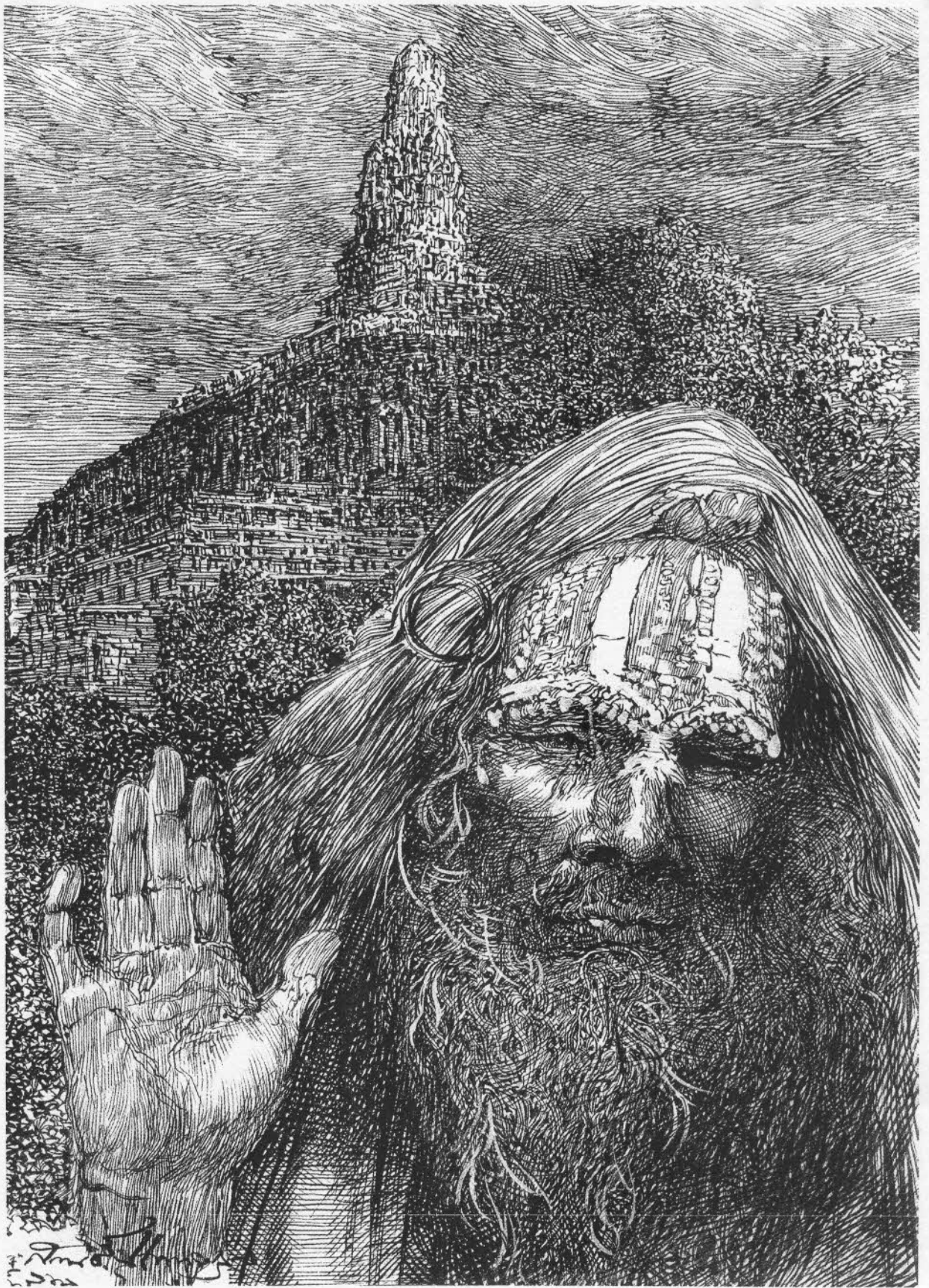
๔. **พญาพลิบดิษย์ กับ ไสทองสม** สองคนพี่น้อง นำสนใจที่พี่น้อง “ไสทองสม” องค์นี้ชื่อแบบไทยมาก

คติการตั้งชื่อลูกชายของชนเผ่าไทหลายกลุ่มนิยมให้ชื่อตามลำดับการเกิด โดยเริ่มแต่ อ้าย ยี่ (สอง) สาม ไล่ (สี่) จั่ว (ห้า) ลก (หก) เจ็ด ใน *พงศาวดารของกรุงศรีอยุธยา* มีชื่อขุนหลวงพะงั่วหรือพ่อจั่วแห่งราชวงศ์สุพรรณภูมิ ซึ่งต่อมาคือพระบรมราชาธิราชที่ ๑ ผู้เป็นพี่ชายพระมเหสีของพระเจ้าอู่ทอง เจ้าอ้ายพระยา เจ้ายี่พระยา สองพี่น้องที่แย่งชิงราชสมบัติกัน ท้ายสุดก็สิ้นพระชนม์ทั้งคู่ ราชสมบัติจึงตกแก่เจ้าสามพระยา พระอนุชา หรือพระบรมราชาธิราชที่ ๒ “ไสทองสม” น่าจะเป็น “ไสทองสม” มากกว่า และอาจมีพระมารดาเป็นคนไทย อาจารย์มานิตสันนิษฐานว่าเป็นอุปราชครองเมืองแถบราชบุรี หรืออาจเป็นเมืองร้างที่คุบัวซึ่งก็เป็นไปได้ ทำให้ผู้เขียนหวนคิดถึงตำนาน *ต้นผีไทย* ที่ได้มาจากกระเบื้องดินเผาที่วัดมหาธาตุราชบุรี ซึ่งนักวิชาการทางประวัติศาสตร์และภาษาไม่ยอมรับ เห็นว่าเป็นของที่สร้างขึ้นใหม่ ยกเว้นท่านจันทร์หรือ ม.จ.

จันทร์จิรายุ รัชนี้ ผู้เขียนได้อ่านเอกสารนี้หลายครั้งและพยายามหาประเด็นมาสนับสนุนท่านจันทร์ แต่ก็ยังมีความรู้ไม่มากพอ ชื่อ “ไสทองสม” ทำให้ข้าพเจ้าต้องกลับไปคิดใหม่

๕. **เหตุใดตำนานพระประโทนจึงไม่รู้จักแพร่หลายเท่าตำนานพญา กัง-พญาพาน** *ประการแรก* เจดีย์นี้มาพบที่หลังพระปฐมเจดีย์ ผุพังมากกว่าชาวบ้านไม่รู้จัก *ประการที่สอง* ตำนานพญา กัง-พญาพานเป็นนิทานที่มีโครงเรื่องสนุกสนานกว่า ทั้งยังคล้ายนิทานสากลของกรีกที่ชาวตะวันตกรู้จักกันทั่วไป คือ เรื่อง **อติปัส** ตำนานพระประโทนแม้จะอิงตำนานพุทธประวัติ แต่ก็เป็นที่รู้จักในท้องถิ่นที่เชื่อถือไม่ได้ เพราะไม่มีในคัมภีร์ศาสนา อีกทั้งที่ดวงพระธาตุก็มีความสำคัญน้อยกว่าพระธาตุกษัตริย์ในตำนานก็ไม่ใช่ที่รู้จักของผู้คน *ประการที่สาม* พระปฐมเจดีย์เป็นการค้นพบโดยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ พระราชานิยมต่างๆ จึงพุ่งไปที่เจดีย์องค์นั้นซึ่งเปรียบเสมือนพระอนุสาวรีย์ของพระองค์

การค้นคว้าเรื่องนี้ทำให้ผู้เขียนเห็นความสำคัญของ *พงศาวดารเหนือ* ยิ่งขึ้น ตำนานปรัมปรานอกจากจะบันทึกประวัติศาสตร์ไว้ในเรื่องเล่า ยังเป็นเครื่องมือชี้แนะการผสมผสานความเชื่อลัทธิเก่ากับลัทธิใหม่ให้คงอยู่คู่กัน จึงไม่แปลกใจว่าพุทธศาสนาเถรวาทแบบไทยจึงยอมรับธรรมเนียมแบบพราหมณ์-ฮินดูซึ่งมีอยู่ก่อนแล้วในปัจจุบันก็ตาม ดังปรากฏข้อความใน *พงศาวดารเหนือ* ที่คล้ายคลึงกับ *จารึกสมัยสุโขทัย* ในตอนที่เชื่อว่าสร้างเมืองสวรรค์โลก ยกบาธรรมราชขึ้นเป็นพระยามหาธรรมราชา ว่า “...เจ้าฤๅษีสัชนาลัยจึงว่าแก่เจ้าฤๅษีสัทธิมงคลว่า เราจะเข้าณฤพานแล้ว เอ็นดูแก่ลูกหลานของเรา อันจะมีสืบไปใน

ภาพวาด : สกนธ์ แพทยกุล

อนาคตกาล แล้วก็ให้อาวทไว้ในพระ
พุทธศาสนา กำกับไสยศาสตร์ให้ไว้
ด้วยกัน...” ในจารึกสุโขทัยที่ฐานพระ
อิศวร เมืองกำแพงเพชร ซึ่งเป็นเทวรูป
สำริด เดิมตั้งอยู่ที่ศาลพระอิศวรในกำแพง
เมืองด้านทิศตะวันออกของเมืองกำแพง
เพชร สมัยรัชกาลที่ ๕ นายรัสต์มัน ชาว

เยอรมันได้ขึ้นไปลักตัดพระเศียรและ
พระหัตถ์จะเอาส่งไปประเทศเยอรมนี
แต่ถูกจับได้ที่กรุงเทพฯ เสียก่อน ที่ฐาน
รอบพระบาทพระอิศวรมีจารึกอักษรไทย
สมัยสุโขทัย เขียนขึ้นใน พ.ศ. ๒๐๕๓
มีความว่า “จึงเจ้าพระญาศรีธรรมมาโคก-
ราชประดิสถานพระอิศวรเป็นเจ้านี้ไว้ให้

ครองสัตว์สี่ตีนสองตีนในเมืองกำแพงเพชร
และช่วยเลิกศาสนาพุทธศาสนาแลไสยสา
นและพระเทพกรรมมิให้หม่นให้หมอง ให้
เป็นอันหนึ่งอันเดียว และซ่อมแปลง
พระมหาธาตุและวัดบริวารในเมืองนอก
เมือง...”

บรรณานุกรม

กรมศิลปากร. จารึกสมัยสุโขทัย. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๔๗.

กรมศิลปากร. ประชุมพงศาวดาร ฉบับหอสมุดแห่งชาติ เล่ม ๑. พระนคร : ก้าวหน้า, ๒๕๐๖.

กรมศิลปากร. เรื่องพระปฐมเจดีย์ กรมศิลปากรตรวจสอบชำระใหม่และการบูรณะและปฏิสังขรณ์พระปฐมเจดีย์. หนังสือในงานพระราชทานเพลิงศพ
พระธรรมสิริชัย (ชิต ชิตวิบูลเถระ) ๒๓ มีนาคม ๒๕๒๔.

กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร. วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ เล่ม ๓ (สังคดียวงศ์). กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๔๔.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระบาทสมเด็จพระ. กลอนไดอารี่ชิมทราบ ตามเสด็จไทรโยค โคลงนิราศท้าวสุภักดีการภักดี และกลอนนารีรมย์. จัดพิมพ์ขึ้นเพื่อ
เป็นอนุสรณ์พระราชทานเพลิงศพ หม่อมเจ้าอมรสมานลักษณ์ กิตติยากร ๑๑ กันยายน ๒๕๑๑.

ปรมานุชิตชิโนรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระ. พระปฐมสมโพธิกถา. พระนคร : กรมการศาสนา, ๒๕๐๕.

มานิต วัลลิโกดม. สุวรรณภูมิอยู่ที่ไหน. กรุงเทพฯ : การเวก, ๒๕๒๑.

อภิรักษ์ณ เกษมผลกุล. บรรณาธิการ. พญาภิง พญาพาน จากนิทานพราหมณ์สู่ชื่อบ้านนามเมืองและเรื่องพระปฐมเจดีย์. ศูนย์สยามทรรศนศึกษา คณะ
ศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. ๒๕๕๔.